

Středoškolská odborná činnost
Obor 17 - Filozofie, politologie a ostatní humanitní
a společenskovědní obory

Etické promluvy z pohledu teorie mluvních aktů

Ethical Utterances from the Speech Act Theory's Point of View

Autor: Radim Lacina

Škola: Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše 14

Kraj: Jihomoravský kraj

Konzultant: prof. PhDr. Petr Koťátko, CSc.

Brno 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracoval samostatně a použil jsem pouze podklady uvedené v seznamu vloženém v práci SOČ.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Brně dne 12. 3. 2014

.....

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval prof. PhDr. Petru Kořátkovi, CSc. za jeho ochotu, podnětné rady, připomínky a za odborné vedení práce. Děkuji také Mgr. Michaelle Šlesingerové, se kterou jsem práci konzultoval na gymnáziu.

Abstract

This paper deals with a specific topic in the philosophy of language. Its main concern is to analyze ethical utterances and say how we can categorise them. It achieves it by using both the framework and apparatus that John R. Searle developed. By applying the methods of the speech act theory it tries to clarify our concept of what it is to be involved in an ethical discourse. The first part consists of a brief introduction into this theory and explains what is meant by ethical discourse. Then it argues that ethical utterances are divided into three main categories: ethical statements, ethical judgements and ethical declarations. Then a question is asked as to what types of speech acts according to Searle's taxonomy these sentences are. Ethical statements are analyzed as being assertive speech acts. It is claimed that ethical judgements are indirect speech acts that have one or two indirect illocutions. Speech acts types involved are assertive, directive and commissive. Ethical declarations are those utterances that people use to create, alter or cancel certain rules of ethics. They deal with institutional facts and can be classified as being declarative speech acts. The paper also presents the conditions of success of these different types of utterances. The importance of this analysis can lie in two areas. One is the philosophy of language as such, where it clarifies another important part of language usage. The other one can be seen through its implications into ethics and metaethics, because it provides a good argument for universal prescriptivism and questions some ideas put forward by emotivists.

Keywords: the philosophy of language, speech acts, ethics, metaethics, ethical discourse, ethical utterances

Abstrakt

Tato práce se zabývá specifickým tématem v rámci filosofie jazyka. Jejím hlavním cílem je analyzovat etické promluvy a říci, jak je možno je kategorizovat. Analýza je provedena za použití filosofického aparátu, který sestavil John Searle. V práci se snažím za pomoci uplatnění metod teorie mluvních aktů osvětlit, co to znamená angažovat se v etickém diskurzu. V první části předkládám čtenáři krátký úvod do teorie mluvních aktů a vysvětluji, co je míněno etickým diskurzem. Poté argumentuji, že etické promluvy lze rozdělit na etická tvrzení, etické soudy a etické deklaráce. Dále si pokládám otázku, do jakých kategorií Searlovy taxonomie spadají. Etická tvrzení jsou podle všeho reprezentujícími mluvními akty. Tvrdím, že etické soudy jsou nepřímými mluvními akty, které mají jednu, nebo dvě nepřímé ilokuce. Typy mluvních aktů, které se zde vyskytují, jsou reprezentující, direktivní a zavazující. Etické deklaráce jsou promluvy, které lidé používají k vytvoření, upravení, nebo zrušení určité etické normy. Mají co dočinění s institucionálními fakty a jsou deklarativními mluvními akty. Také zde navrhuji možné podmínky úspěšného vykonání těchto promluv. Tato analýza může být důležitá ve dvou oblastech. Jednou je samotná filosofie jazyka, ve které je takto osvětleno jedno z důležitých použití jazyka. Druhou oblastí jsou implikace do etiky a metaetiky, vzhledem k tomu, že práce poskytuje silný argument pro univerzální preskriptivismus a zpochybňuje určité pozice emotivistů.

Klíčová slova: filosofie jazyka, mluvní akty, etika, metaetika, etický diskurz, etické promluvy

Obsah

1 Úvod a cíle práce	7
1.1 Užití analytické nástroje	7
2 Vymezení etického diskurzu	10
2.1 Etický diskurz	10
2.2 Typy etických promluv	10
3 Analýza etických promluv	14
3.1 Etická tvrzení	14
3.1.1 Podmínky úspěšného vykonání etického tvrzení	16
3.2 Etické soudy	19
3.2.1 Podmínky úspěšného vykonání etických soudů	26
3.3 Etické deklaráce	28
3.3.1 Podmínky úspěšného vykonání etické deklaráce	30
4 Závěr	32
5 Literatura	34

1 Úvod a cíle práce

Tato práce je statí ve filosofii jazyka. Jejím obecným cílem je analyzovat etický diskurz. Zabývá se zkoumáním způsobu, jakým ve společnosti vznikají, zanikají, fixují se a používají etické normy. V analýze je na etické promluvy nahlíženo jako na mluvní akty a je zkoumána jejich *ilokuční síla*.

Hlavním záměrem je klasifikovat etické promluvy dle jejich formy a rozdílného použití v komunikaci a následně tuto klasifikaci potvrdit osvětlením rozdílů v jejich ilokuční síle. Pokouším zařadit jednotlivé typy etických promluv do obecných kategorií mluvních aktů, jak je navrhl John Searle (1975) ve svém článku *A Taxonomy of Illocutionary Acts*. Následně jsou vystavěny *podmínky úspěšného vykonání*¹ jednotlivých typů promluv.

Výsledky této jazykové analýzy nám mají poskytnout lepší porozumění fungování etiky a morálky v lidské společnosti, osvětlit důležitou oblast jazyka a podat materiál využitelný v metaetických a etických zkoumáních.

1.1 Užití analytické nástroje

Hlavním nástrojem mi v této práci je teorie mluvních aktů v podobě, jakou jí dal John Searle jak ve své rané práci², tak v pozdějším zasazení celé filosofie jazyka do filosofie mysli. Okrajově též navazují i na jeho pozdní myšlenky z oblasti filosofie společnosti, které však probíraným tématem úzce souvisí³. Dále pak je použita Griceova teorie konverzace a z ní zejména konverzační maximy a konverzační implikatury.

Teorie mluvních aktů je založena na Austinově uvědomění si, že jazyk neslouží pouze k popisu světa (Austin 1961/1985⁴), ale i k jeho „tvoření“. Austin poukázáním na to, že existují promluvy, které nejsou pravdivé, nebo nepravdivé, ale přitom nejsou nesmyslné, kritizoval tehdy dominující logický pozitivismus.

¹ „Conditions of success“

² Zejména kniha *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*

³ Protože je Searlova filosofická práce dle mého názoru velmi koherentní a koncepce v jednotlivých oblastech filosofie na sebe navazují, je možno využít myšlenky týkající se společnosti v analýze etického jazyka.

⁴ Vzhledem k tomu, že považuji za důležité, aby si byl čtenář vědom historického, kulturního a filosofického kontextu doby, ve které bylo citované dílo poprvé vydáno, uvádím společně s povinným údajem o roce, ve kterém byla kniha, ze kterém jsem čerpal, vydána, také rok prvního vydání v původním jazyce. Tento údaj je rokem před lomítkem.

Základními pojmy jsou u něj *lokuce*, *ilokuce* a *perlokuce* (Austin, 1962). Takzvaný *lokuční akt* je vše od vyslovení hlásek potřebné věty, nebo napsání příslušných písmen na papír, či provedení jakéhokoli aktu, který může být dále interpretován jako smysluplný po samotný *propoziční obsah*, který je v promluvě obsažen díky jejím syntaktickým a sémantickým aspektům. *Ilokuční akt* poté „obaluje“ propoziční obsah určitou *ilokuční silou*. Například propozice „že Pavel pije kávu“ může mít ilokuční sílu tvrzení („Pavel pije kávu.“), nebo třeba rozkazu („Pavle, pij kávu!“). Mluvčí zde klade podmínky úspěšného vykonání promluvy na dříve zmíněný lokuční akt. Tím se myslí to, že mluvčí chce po, například vyřčených, slovech, aby nesla význam, který má být interpretován posluchačem. Je to rozdíl mezi případem, ve kterém někdo, kdo se učí česky, říká „Řehoř“ jenom proto, aby se cvičil ve výslovnosti a případem, ve kterém někdo jiný odpovídá na otázku, jak se jmenuje. *Ilokuce* se zabývá efektem pochopení promluvy. *Perlokuční akt* je poté to, co je promluvou způsobeno způsobeno mimo jazyk. Vyslovené promluvy mohou někoho nudit, přesvědčit, urazit a podobně (Searle, 1965/1985). Searle výše uvedené dělení přijal a pracuje s ním ve své teorii.

Přistupme k tomu, co budeme u etických promluv sledovat. Aby je bylo možno etické promluvy správně zařadit do Searlovy klasifikace, je nutno se podívat na ty jejich vlastnosti, které Searle považuje za zásadní. Těmi budou směr přizpůsobení, komunikativní funkce, vyjádřený psychický stav mluvčího a propoziční obsah (Searle, 1975). V naší analýze bude propoziční obsah již předem upraven vymezením etického diskurzu. Tím je myšleno, že zkoumané věty se budou týkat etiky a ne například počasí.

*Směr přizpůsobení*⁵ je zásadní termín. Jedná se o Searlovo rozdělení promluv na ty, jejichž cílem je popsat skutečnost ve světě (slova se přizpůsobují světu) a na ty, kterými se snažíme svět změnit (svět se přizpůsobuje slovům). Takovými promluvami mohou být například rozkazy (Searle, 1965/1985).

Komunikativní funkce značí to, co je účelem dané promluvy. Například účelem tvrzení je informovat posluchače o nějakém stavu věcí a účelem slibu je zavázat mluvčího k nějakému jednání.

*Vyjádřený psychický stav mluvčího*⁶ souvisí se Searlovým zařazením filosofie jazyka do filosofie mysli. Filosofie jazyka podle jeho názoru musí ukázat, že jazyk je přirozenou nástavbou předjazykové intencionality (Searle, 2010). Pokud totiž po-

⁵„Direction of fit“

⁶„Expressed psychological state“

zorně zkoumáme jazykovou komunikaci a považujeme ji za smysluplnou (že nese význam), zjistíme, že promluvy vyjadřují nějaký vnitřní stav mluvčího. Například rozkaz je vyjádřením přání. Každý mluvní akt musí předpokládat nějaký psychický stav.

Griceova teorie nám poskytuje aparát, díky kterému je možno vysvětlit, jak je možné říci větu, která má svůj doslovný význam a který je určený strukturou samotné věty, a přitom mluvit něco jiného. Bude použita tam, kde bude zjištěno, že se větný význam a význam míněný mluvčím rozcházejí.

Pouze okrajově zde zmiňuji, jak je vnímán význam v této větvi analytické filosofie. Podle Searla je pro pochopení významu zásadní uvědomit si, že to není něco, co existuje nezávisle na lidech a jejich intencionálních stavech. Navazuje na myšlenky Paula Grice, který význam chápal jako pokus předat určitý komunikační obsah posluchači na základě toho, že posluchač rozpozná záměr mluvčího předat právě ten obsah, který chce předat (Grice, 1969/1985b). Searle (1965/1985) zdůrazňuje, že jazyk je činnost, která je svázána pravidly a konvencemi.

2 Vymezení etického diskurzu

2.1 Etický diskurz

Etickým diskurzem se míní lidská komunikace, která má co do činění s etikou a morálkou. Etickými promluvami lidé hodnotí cizí jednání, svoje chování, vytvářejí nové etické normy (a nevyhovující ruší), snaží se přesvědčit ostatní k dodržování etických pravidel a podobně. Mohli bychom říci, že se jedná wittgensteinovskou „jazykovou hru“⁷. Přestože vymezení toho, co je etický diskurz, není kontroverzní nebo nejasné, musím zde zmínit několik problémů, které pro mne vyvstávají.

Etický diskurz bezpochyby patří do rodiny jazykových her, které se týkají pravidel. Debata o pravidlech dopravního provozu a o Desateru je v určitém smyslu podobná. Problém je, že v některých případech vůbec není jednoduché rozlišit, kde se už jedná o etický diskurz a kde již ne.

Posud'me následující příklad. V našem běžném jazyce můžeme například říci: „Přijít na svatbu v tričku a džínách je špatné.“ Objevuje se zde hodnocení jednání, avšak nebylo by snadné obhajovat názor, že je možné označit tuto větu za etický nebo morální soud. Tato výpověď se jistě řadí do oblasti etikety, vhodného společenského chování a podobně. Nyní je ovšem potřeba posoudit případ, ve kterém nějaký ortodoxní křesťan uvidí turistu, který si prohlíží interiér kostela s čepicí na hlavě. Onen věřící se poté nakloní ke své manželce a pronese něco odsuzujícího ohledně nošení pokrývky hlavy ve svatostánku. Zde se naprosto nepochybně jedná o něco, čím by se zabývala kniha o společenském chování, ale zároveň má každý plné právo se domnívat, že onen věřící provádí etické hodnocení konkrétního jednání.

Pro účely této práce bude stačit výše uvedené vymezení, chci ovšem čtenáře upozornit na oblast, kterou by bylo třeba zkoumat. Otázky, které se zde vynořují, jsou dle mého názoru zásadní a jejich zodpovězení by bylo velmi plodné. Mohli bychom je shrnout do dvou obecných otázek. Kde přesně se nachází hranice mezi etickou normou a obyčejným pravidlem? Je možné, že diskurz o pravidlech funguje stejně jako etický diskurz?

2.2 Typy etických promluv

Nyní tedy k samotnému rozdělení etických promluv do jednotlivých typů. Pokusím se zde argumentovat, že věty v rámci etického diskurzu jsou ve skutečnosti několika

⁷Určitá oblast jazyka zahrnující řeč i činnosti, s nimiž je spjata. (Wittgenstein, 1953/1993)

druhů, přestože se na povrchu mohou zdát stejné. Mohli bychom se říci, po wittgensteinovském způsobu, že aby bylo možno učinit nějaký *tah* v řečové hře (Wittgenstein, 1953/1993) etického diskurzu, věta pronesená mluvčím musí, ať přímo, nebo nepřímo, obsahovat nějakou formu morálního odsudku (popřípadě pochvaly) nebo obhajobu etické normy. Tento přístup je zajisté správný, jsem ovšem toho názoru, že je jím vynechána velká oblast, kterou lidé nevědomky, ale přesto správně, do etického diskurzu běžně zařazují.

Věty v etickém diskurzu musí obsahovat nějakou formu morálního soudu. Je snadné přijít na mnoho příkladů, které ukazují, že tomu tak opravdu je. „To bylo nemorální, jak jsi včera okradl pošťáka“ je obyčejná věta, jejíž kontext si je možno též snadno domyslet. Byla by to sice poněkud obskurní situace, ale tento etický soud by například mohl vynášet rozhořčený otec, jehož dítě uzmulo zaměstnanci pošty pohled z tašky. Zatím je vše v pořádku. Je zde obyčejná věta, ve které je vyjádřeno jakési pohoršení nad mravy dítěte, a bylo by v pořádku předpokládat, že tato věta vyvolá žádaný *perlokuční efekt* v dítěti, které se zastydí a další den pohled s řádnou omluvou vrátí. Tento efekt musel být dozajista předejit nějakým typem *ilokučního efektu*, díky němuž dítě pochopilo, že se má chovat jinak.

Lze si ovšem představit případ, kdy nejenom, že není dosaženo běžného perlokučního efektu, ale ani není podstatou ilokučního efektu tento perlokuční efekt vyvolat? To se ukáže jako zřejmé, když představím následující příklad. Zatímco výše zmíněná věta o okradeném pošťákovi zůstává, vyměním celkový kontext, ve kterém je pronesena. Nyní se jedná o dva zkušené kriminálníky, přičemž jeden z nich, zloděj A, pronese onu větu a B mu odpoví třeba prostým pokýváním. Předpokládejme, že oba znají dobře své vlastní názory, že se krádežemi živí už dlouhou dobu a že jim tento způsob obživy vyhovuje. Jak by se pak dalo říci, že zloděj A morálně odsoudil B? Bylo úmyslem A vyvolat takový ilokuční efekt, který by zároveň byl pro B důvodem, aby jako v prvním případě šel a okradenému vše vrátil? Myslím, že v tomto případě neprobíhá žádný mravní odsudek. Co se tedy v tomto případě děje a jak je možné, že tatáž věta má tak odlišné charakteristiky ve dvou různých situacích?

Jedno možné řešení tohoto „paradoxu“ by mohlo být, že mluvčí A zkrátka nemyslel celou záležitost vážně, že mluvil ironicky či sarkasticky. Ano, bylo by zajisté možno problém takto pojmout, ale obávám se, že tento způsob neposkytuje dostatečnou odpověď, protože není nsnadné představit si kontext, ve kterém by A mluvil tak, že by bylo nemožné poznat, že se jedná o ironii (mám na mysli into-

naci, gestikulaci, atd.). Věta by přesto byla rozpoznána jako relevantní a zloděj B, netuše, že se jedná o ironii, by odpověděl naprosto stejně. Nemyslel by si ovšem, že se jedná o morální odsouzení jeho jednání.

Samozřejmě se můžeme pokusit vyřešit tento problém tím, že tento konkrétní mluvní akt je defektní, tedy že mluvčí A není upřímný – tedy že lže. Bohužel se tímto způsobem velmi daleko nedostaneme, protože je zřejmé, že tento řečový akt je správně pochopen, protože posluchač B ví, jaký význam měl onen akt a protože správně rozpoznal úmysly A. Nyní předpokládejme, že mluvčí A provedl zmíněný mluvní akt špatně – tedy že opravdu chtěl morálně odsoudit zloděje B, ale to nás nezabavuje problému, protože ona věta *může* být pochopena jinak.

Jsou zde tedy evidentně alespoň dva typy etických promluv. V oné větě mluvčí A neprovádí žádný morální soud, protože sám nevěří propozičnímu obsahu své věty. Ovšem zároveň není neupřímný. A produkuje prosté tvrzení o světě. Interpretace této věty by se dala vyjádřit takto: „Podle obecně přijímaných norem bylo tvoje jednání nemorální, avšak já si nemyslím, že bylo nemorální.“ A sděluje svému kolegovi pouze informaci, že krádež bývá považována za nemorální, ale v žádném případě jej nežadá, aby podle ní upravil své chování, či aby měl výčitky svědomí.

Nyní je zapotřebí posoudit další oblast etického diskurzu, která zde zatím nebyla zmíněna. Nejprve posuďme následující příklad. Duchovní vůdce radikální sekty, jejíž členové jsou mu naprosto oddáni, prohlásí: „Jezení kuřat je hřích.“ Provádí zmíněný člověk nějaké konkrétní morální odsouzení? Vyslovuje pouhé tvrzení, že věc má tak a tak? Tvrdím, že ani jedno. Příklad je dále specifikován tak, že se jednalo o komunitu lidí, ve které byla konzumace drůbeže naprostou samozřejmostí. Vůdce sekty tedy nemůže popisovat nějaký konkrétní stav věcí, ani touto promluvou nikoho morálně neodsuzuje. Povaha věci, které se dopouští, vyvstane, když bude vyměněn mluvčí. Nyní tuto větu pronáší jeden z řadových členů náboženského kolektivu u večeře. Podívejme se na to, jak se změní perlokuční efekt. V původní verzi příkladu lze bezpečně říci, že členové sekty se budou vyhýbat konzumaci kuřecího masa, že budou případně trestat jedince, kteří se tomuto pravidlu nepodřídí, že začnou propagovat zákaz prodeje kuřat a podobně. Ale je jasné, že se s největší pravděpodobností nestane nic z výše uvedeného v případě, že mluvčím je řadový člen. Zde by bylo na místě předpokládat, že se jej nějaký posluchač zeptá, proč si myslí, že tomu tak je, nebo jej požádá o důkazy pro jeho tvrzení a velmi pravděpodobně s ním začne diskutovat a oponovat mu.

Zmíněnou rozdílnost reakcí lze přesvědčivě vyřešit vymezením důležité

distinkce. V druhém případě se jedná buď o stejný typ etické promluvy, který se objevil u příkladu okradeného pošťáka, nebo o jistý typ morálního odsudku, o pokus ovlivnit jednání posluchače. Argumentuji zde pro názor, že co se týče prvního, původního, případu, v němž je mluvčím vůdce sekty, máme co do činění s *vytvářením* etické normy. Mluvčí nepodává žádné tvrzení o stavu věcí ve světě, ale přímo jej formuje. Jak je to možné, se ukáže při analýze tohoto typu etických promluv.

Abych sumarizoval dosavadní úvahy, vymezím tři kategorie etických promluv. Přestože je jejich forma velmi podobná (například věta s jedním větným významem⁸ může v různých kontextech odpovídat vlastnostem všech tří skupin), jejich místo v lidské komunikaci je jiné. Ukazuje se tady, že analýza tohoto typu promluv je spíše analýzou *významu míněného mluvčím*⁹. Jednotlivé typy budu následně zkoumat jako celky.

Prvním typem je obyčejné tvrzení, které má v sobě etický obsah, který se týká buď konkrétního jednání, samotné etické normy, nebo celkového (ovšem nemoralizujícího) hodnocení jedince jako mravného, či nikoliv (a podobně). Tento typ nazývám *etickým tvrzením*.

Druhý typ obsahuje typické zástupce promluv v rámci etického diskurzu. Jedná se o takové promluvy, které morálně soudí konkrétní jednání, etické normy či celkové hodnocení jedince. Přestože mohou věty tohoto druhu sdílet naprosto stejný větný význam s etickými tvrzeními, jejich perlokuční efekt je diametrálně odlišný stejně tak, jak se ukáže, jako efekt ilokuční. Tento typ nazývám *etickým soudem*.

Poslední kategorií jsou ty promluvy, díky nimž *vznikají* nové etické normy, upravují se stávající, nebo zanikají staré. Tento typ nazývám *etickou deklarácí*.

V následující části se hodlám věnovat analýze každého typu etických promluv zvlášť a to v pořadí, v jakém jsem je uvedl. Nejdříve budu zjišťovat, do které z kategorií mluvních aktů (Searle, 1975) konkrétní typ promluvy spadá a následně jaké jsou podmínky jeho úspěšného vykonání.

⁸ „sentence meaning“

⁹ „speaker meaning, utterer’s meaning“

3 Analýza etických promluv

3.1 Etická tvrzení

V této kapitole se pokouším zařadit etická tvrzení do rámce teorie mluvních aktů. Nejdříve bude pojednáno o tom, jaké vlastnosti má tento typ promluv, přičemž následně je na základě těchto charakteristik zařadím do odpovídající kategorie mluvních aktů a vymezím podmínky jejich úspěšného vykonání.

Postupně se budu věnovat směru přizpůsobení, komunikativní funkci, vyjádřenému psychickému stavu mluvčího a propoziční obsahu etických tvrzení. Vzhledem k naší analýze máme propoziční obsah již částečně omezen a definován, ale přesto nabude velké důležitosti.

Směr přizpůsobení je zásadním rozlišovacím nástrojem. Pokusím se zde argumentovat, že v případě etických tvrzení se slova přizpůsobují světu¹⁰ a nikoli naopak. Směr přizpůsobení můžeme částečně odvodit od perlokučního efektu, který daná promluva má. Jak je uvedeno v předchozí kapitole, etická tvrzení se diametrálně liší od dalších typů etických promluv. Některé z efektů, které etické tvrzení může mít, si představme na následujících příkladech reakcí, kterých se mluvčímu může dostat. Zjistíme se může jednat o „to je zajímavé“, „ne, to Bible neříká“ a třeba o „máš pravdu, lidé si to myslí“. Soustavou etických tvrzení můžeme někoho přesvědčit, nudit, bavit a podobně. Ovšem co mezi běžný perlokuční efekt nepatří, jsou případy, kdy posluchač změni své chování na základě obsahu a ilokuční síly dané promluvy. To znamená, že etické tvrzení má *informativní* charakter.

Jak bylo naznačeno, komunikační funkce těchto promluv je podat nějakou informaci o určité etické skutečnosti. Mluvčí pouze informuje posluchače o faktu, který je vyjádřen propozičním obsahem; funkcí tvrzení není upravit posluchačovo jednání, ani zavázat mluvčího nějakou povinností. Cílem této promluvy je tedy reprezentovat určitý stav věcí ve světě slovy a informovat o něm posluchače.

Psychický stav, který koresponduje s určitým typem mluvního aktu, je také zásadní. V případě našich etických tvrzení jde o *přesvědčení*. Mluvčí etickým tvrzením vyjadřuje svoje přesvědčení o pravdivosti vyřčené věty. Nelze tvrdit, jak bylo ukázáno na příkladech v předchozí kapitole, že mluvčí chce nějak pozměnit jednání posluchače, nebo že se k něčemu zavazuje.

¹⁰ „world to word direction of fit“

Nyní přikročme k propozičnímu obsahu. Nejdříve si jej omezme na ty promluvy, které spadají do etického diskurzu. Dále je nutno si uvědomit, k čemu se ono uvedené přesvědčení mluvčího vztahuje. Těžko to může být přesvědčení o pravdivosti dané etické normy, nebo hodnocení. Je to z toho důvodu, že etické normy jsou ze své podstaty považovány za *absolutně* platné. V kombinaci s tím, že je konvenčně přijímána skutečnost, že pokud mluvčí opravdu vyjadřuje svoje přesvědčení o pravdivosti etické normy, vyslovuje zároveň svoje přání, aby se lidé podle tohoto pravidla i řídili. Proto není možné říci: „Věřím, že zabíjení lidí je nemorální, a chci, aby to lidé dělali.“ Ale pokud mohou etická tvrzení vypadat naprosto stejně jako etické soudy, mělo by být v pořádku pronést i takovou větu. Tvrdím, že to možné je, ale pouze pokud je význam¹¹ diametrálně odlišný. Pokud je totiž věta etickým tvrzením, mluvčí vyjadřuje přesvědčení tom, že nějaká etická norma, či odsouzení, je konvenčně považována za pravdivou v rámci určitého etického systému. Tato distinkce je naprosto zásadní a zdá se, že dostatečně ostře odděluje etická tvrzení a etické soudy. Určitým etickým systémem je zde myšlen buď nějaký konkrétní filosofický, náboženský i třeba zaměstnanecký kodex chování, nebo neurčitá soustava etických pravidel, kterou konkrétní společnost kolektivně uznává. Závěrem tedy můžeme říci, že se mluvčí svou promluvou dává najevo, že věří v existenci normy v daném společenství nebo v etickém systému, ale nezaujímá k ní osobní postoj – nepřijímá žádný závazek z ní plynoucí.

Pokud se nyní podíváme na vlastnosti, které jsme u etických tvrzení našli, je zřejmé, že se jedná o *reprezentující*¹² typ mluvních aktů (Searle, 1975). Jediný rozdíl oproti obecnému reprezentujícímu aktu je v poněkud omezeném propozičním obsahu. Nyní je potřeba se podívat na to, co z tohoto faktu o etických tvrzeních vyplývá.

Můžeme etická tvrzení hodnotit jako pravdivá, nebo nepravdivá? Ayer se domnívá, že nikoliv, protože neexistuje způsob jejich verifikace (Ayer, 1936/1971). Zde argumentuje tím, že věty etického diskurzu nelze převést na takové věty, které redukují etické termíny na ty, které jsou ověřitelné vědou. Dále si myslí, že hodnota nějakého chování je v zásadě určena emotivně, tedy že není měřitelná vědecky. S tímto názorem musím zásadně nesouhlasit. Důvodem je, že reprezentující mluvní akty jsou specifické v tom ohledu, že mohou být posuzovány z hlediska jejich prav-

¹¹Význam míněný mluvčím

¹²„representatives/assertives“

divosti. Je ovšem potřeba si uvědomit, k čemu se vlastně vztahujeme, když o tom mluvíme.

Problém s etikou je následující. Etické normy mají být ze své podstaty univerzální. Tedy ve stejném kontextu C nemůže jedinec dodržovat zároveň pravidlo „dělej X_1 , když C“ i „dělej X_2 , když C“, pokud se jednání X_1 a X_2 vzájemně vylučují. Existuje samozřejmě nepřeborné množství různých etických systémů, které si často navzájem odporují. Mnoho filosofů se pokoušelo vytvořit právě takový systém, který by byl v pravdě univerzální a také univerzálně pravdivý – tedy takový, který by vyplýval z lidské podstaty, byl v souladu s například křesťanským viděním světa a podobně. Honba za pravdivostí etických norem byla tedy honbou za jediným správným etickým systémem.

Otázku, zda zde opravdu je nějaký systém etických norem, který by měl absolutní platnost, nechávám otevřenou, protože její řešení není předmětem této práce. Etická tvrzení však lze pravdivostně hodnotit z jiného hlediska. Myslím, že Ayer toto hledisko přehlíží, což u něj vede k mylným závěrům o povaze etických promluv. Zanedbávaným hlediskem myslím zkrátka to, zdali je nějaká etická norma či hodnocení v souladu s určitým etickým systémem nebo obecným pojetím etiky ve společnosti. O větě „krást je správné“ můžeme tedy v klidu prohlásit, že je nepravdivá, pokud se pohybujeme v obecné morálce, která je v našem prostoru přijímána veřejností. Pokud by ale byla řeč o morálním kodexu nějaké pouliční skupiny anti-kapitalistických revolucionářů, nebylo by pochyb o tom, že uvedená věta je pravdivá.

Nyní hodlám přejít ke stanovení podmínek úspěšného vykonávání etických tvrzení. Zde opět navazuji na Searlovy myšlenky (Searle, 1969), a proto se budou jednotlivé podmínky velmi podobat podmínkám, které platí pro reprezentující akty obecně. Podmínky číslo jedna, osm a devět nejsou platné pouze pro ně, ale pro všechny typy mluvních aktů.

3.1.1 Podmínky úspěšného vykonání etického tvrzení

Jesliže mluvčí M užívá věty V v přítomnosti posluchače P, pak užitím V upřímně a nedefektně oznamuje P, že q tehdy a jen tehdy, když:

1. Podmínky vstupu a výstupu jsou normální.
2. M vyjadřuje q ve větě V.

3. q je propozice týkající se platnosti etické normy v rámci nějakého systému či společenství.
4. M má důvody k přesvědčení o pravdivosti q .
5. Ani M , ani P není zřejmé, že P zná (ani není potřeba mu to připomenout atd.) q .
6. Vyjádřením q sděluje M své přesvědčení o pravdivosti q .
7. Promluva X se bere jako pokus informovat posluchače P o q .
8. M zamýšlí vyslovením V vyvolat v P přesvědčení, že q , a to na základě toho, že P rozpozná tento záměr; M současně zamýšlí, aby P rozpoznal tento záměr na základě toho, že rozpozná V jako větu konvenčně vhodnou k vyvolání přesvědčení, že q .
9. Sémantická pravidla dialektu, kterým M a P mluví, jsou taková, že V je správně a upřímně vyslovena, pokud 1. až 6. podmínka platí.

Ad 1. V tomto bodě je vyjádřeno to, že komunikace mluvčího a posluchače je normální. Je zde tedy například řečeno, že posluchač slyší přesně to, co mluvčí vyslovil, že všichni účastníci, kteří spolu komunikují, umí mluvit jazykem, ve kterém je věta pronesena. Dále pak skutečnost, že oba jednájí vědomě a dobrovolně. Poslední důležitou podmínkou je také to, že se například nejedná o vypravování, nebo třeba o hraní divadelní hry a podobně.

Ad 2. Tato podmínka izoluje konkrétní propoziční obsah od zbytku mluvního aktu a umožňuje koncentrovat se na ty vlastnosti, které oddělují jednotlivé typy mluvních aktů (Searle, 1965/1985b).

Ad 3. Díky tomuto můžeme rozlišit vykonání etického tvrzení od dalších dvou typů. Je zde myšleno to, že mluvčí mluví o tom, že je nějaký etický obsah konvenčně přijímaný (či nepřijímaný), či se o něm vyjadřuje v rámci konkrétního etického systému. Zároveň by bylo možno přidat doplňující podmínku, že M nevyjadřuje postoj k dané normě a nezavazuje se ji dodržovat. Druhá a třetí podmínka jsou nazývány *podmínkami propozičního obsahu*.

Ad 4. Zde se jedná o vlastnost, kterou mají všechny věty, které pojednávají o stavech věcí. V rámci běžné komunikace se totiž předpokládá, že je mluvčí schopen podat nějaké přesvědčivé důvody k přesvědčení, že něco je právě tak a tak a nikoliv jinak. Vše zde vyplývá ze samotné stavby reprezentujících mluvních aktů, totiž z toho, že mohou být pravdivé, či nepravdivé. Proto je také hloupost odpovídat na expresivní mluvní akt pozdravu, například na „Ahoj!“, „jaké máš důkazy pro to, co tvrdíš?“ Dalo by se též říci, že promluva zavazuje mluvčího k podání takovýchto důvodů, pokud o ně bude požádán.

Ad 5. Jaký by byl důvod vůbec vyslovit nějaké tvrzení, pokud by bylo naprosto jasné, že posluchač vyjádřený obsah nejenom dokonale zná, věří v pravdivost vyjádřené propozice, ale ani není potřeba mu cokoliv připomínat? Je celkem jasné, že takovou promluvu by bylo docela dobře možno označit za defektní. Též si uvědomme, že zde stále je první podmínka – v kombinaci s ní tedy vylučujeme veškeré, dalo by se říci, speciální případy všemožných jazykových hříček, které mají zvlášť pravidla, a podobně. Čtvrtá a pátá podmínka jsou nazývány *přípravnými podmínkami* (Searle, 1969).

Ad 6. Zde se setkáváme s podstatou reprezentující třídy mluvních aktů. Ať už je konkrétní tvrzení pravdivé, či nepravdivé, vždy se v rámci komunikace bere jako manifestace přesvědčení mluvčího o jeho pravdivosti. Podle Searla je každý mluvní akt vyjádřením nějakého intencionálního stavu mysli. Tady je tímto stavem přesvědčení o nějakém stavu věcí ve světě. Tato podmínka je nazývána *podmínkou upřímnosti*.

Ad 7. Tímto bodem se reprezentující akt (v našem případě etické tvrzení) zásadně odlišuje od ostatních druhů mluvních aktů. Zde se setkáváme s úmyslem mluvčího, což z této podmínky dělá tu ze všech nejdůležitější. Pokud se ukáže, že jeho záměr byl jiný, nemůžeme mluvit o tom, že provedl mluvní akt etického tvrzení. Tato podmínka se nazývá *podstatnou podmínkou*.

Ad 8. Tímto je popsáno to, jakým způsobem se „předává“ záměr mluvčího posluchači. Tato podmínka specifikuje, co to znamená mluvit promluvou danou propozicí. Podmínka vychází z Griceovy analýzy významu (Grice, 1969/1985b), která klade hlavní důraz na to, že význam promluvy pro mluvčího spočívá ve vyvolání

zamýšleného efektu v posluchači díky tomu, že posluchač rozpozná záměr mluvčího v něm tento efekt vyvolat. Tato teorie byla později napadena mnohými (Strawson, Searle, Urmson a další) a Searle ji ve své teorii používá v upravené verzi, aby vyhovovala jeho protipříkladu „zajatého amerického vojáka“¹³ (Searle, 1965/1985b). Searle sice polemizuje s nutností této podmínky (myslí si, že by mohla být obsažena v první podmínce), ale zastává názor, že je důležité ji uvést pro určení rozdílu mezi tím, kdy je promluva myšlena vážně a kdy ne (Searle, 1965/1985b). Můžeme ji nazvat *quasi-griceovskou podmínkou*.

Ad 9. Tato podmínka má osvětlit to, že promluva dodržuje sémantická pravidla, která regulují jazyk, kterým se mluví. Spolu s předchozí podmínkou eliminuje výše zmíněný protipříklad (Searle, 1965/1985b). Tuto podmínku používám upravenou, nikoli v původní Searlově verzi, ve které se vyskytuje „tehdy a jen tehdy“. Což jsem ve své analýze musel vypustit, protože v našem případě etických promluv může být sématická forma využita i pro jiné druhy, než je pouze etické tvrzení. Tato podmínka je nazývána *konvenční podmínkou*.

Po Searlově vzoru musím ve své analýze vytvořit místo i pro neupřímá tvrzení, a proto modifikuji podmínku číslo 6 a to následujícím způsobem - M zamýšlí vyvolat vyslovením V v posluchači P přesvědčení, že M věří, že q.

3.2 Etické soudy

V této kapitole přistupuji k analýze největší skupiny promluv etického diskurzu. Etické soudy jsou, dalo by se říci, nadřazeny dalším dvěma druhům vzhledem k tomu, že pokud by žádné etické soudy neexistovaly, nebylo by možné provádět ani deklarace, ani o etických normách pouze mluvit, protože by ztratily svůj význam. Etické soudy představují jádro etického diskurzu a jsou tím, co si nejčastěji představíme, když se řekne „etika“, nebo „morálka“.

Stejně jako u předchozí kapitoly budeme postupně sledovat vlastnosti etických soudů dle předem daných kritérií. Podíváme se postupně na směr přízpůsobení, komunikativní funkce, vyjádřený psychický stav mluvčího a propoziční obsah.

¹³Americký voják je za druhé světové války zajat Italy. Chce je přesvědčit o tom, že je německý důstojník v přestrojení, ale neumí dostatečně dobře italsky nebo německy na to, aby jim to přímo řekl. Rozhodne se, že přesvědčí tak, že bude předstírat, že je německý důstojník tak, že vykřikne „Kennst du das Land wo die Zitronen blühen“ (část Goethovy básně o Itálii). Dle Searla tento příklad odpovídá Griceovi, ovšem věta neznamená „jsem německý důstojník“, ale „zda znáš ten kraj, kde citron vykvétá“.

Směr přizpůsobení můžeme začít analyzovat tak, že si vzpomeneme na skutečnost, že etická tvrzení a etické soudy mohou nabývat naprosto stejné podoby, z čehož lze odvodit fakt, že jejich *větný význam* musí být také stejný, pokud se nepředpokládá změna dialektu, kterým mluvčí a posluchač hovoří. Pokud se tedy u etických tvrzení slova přizpůsobovala světu, musí tomu tak být i u etických soudů.

Z tohoto také vyplývá skutečnost, že některé etické soudy můžeme hodnotit jako pravdivé, či nepravdivé. Pokud o někom například řeknu, že je morálně zkažený člověk, lze, i když s obtížemi, říci, zdali tento člověk opravdu porušil ta a ta pravidla, nebo zdali je bezúhonný. Vše samozřejmě, jako u etických tvrzení, je třeba vztahovat ke konkrétnímu etickému systému, podle kterého je člověk souzen.

Avšak tento směr přizpůsobení není jediný, který se vyskytuje u etických soudů. Když se podíváme na perlokuční efekt etických soudů, uvidíme, že je diametrálně odlišný od etických tvrzení. Tyto mluvní akty mohou vést ke změně chování podle nějakého pravidla. Zdá se, jakoby byly etické soudy podobné například příkazům a rozkazům. Právě tyto typy mluvních aktů mají opačný směr přizpůsobení – tedy takový, ve kterém se svět přizpůsobuje slovům. Závěrem je, že etickým soudům jsou vlastní oba dva směry přizpůsobení.

Nyní k odpovědi na to, k čemu etické soudy slouží. Začneme příkladem, který jsem uvedl v kapitole o typech promluv v rámci etického diskurzu. Je zde rodič, který morálně odsuzuje své dítě za jeho chování. Poučení z předchozího odstavce můžeme i zde prohlásit, že jedna z komunikativních funkcí bude zkrátka informovat posluchače o nějaké etické skutečnosti. Ale je zřejmé, že uvedený rodič nezamýšlí svou promluvou pouze toto. Chce zároveň, aby jeho dítě upravilo své chování dle normy, na které je vystaven konkrétní soud. Chce, aby jeho potomek nekradl. Není podstatné, zdali mluvčí morálně kritizuje minulý čin posluchače, vyslovuje obecnou etickou normu, hodnotí posluchačovu morální integritu jako celek nebo se vyjadřuje o jeho záměrech něco udělat v budoucnosti. Úmyslem mluvčího je vždy pozměnit jednání posluchače.

Nyní bude uvedený příklad opět poněkud pozměněn. Předpokládejme, že otec dítěte, kterému se dostává etického odsouzení na oloupení pošťáka, je daňový podvodník a jeho dítě tuto skutečnost dobře zná a chápe. Nebylo by pak na místě předpokládat, že efekt, kterého by otec chtěl dosáhnout, se nedostaví? Proč tomu tak ale je? Vzhledem k tomu, že etické normy jsou vnímány jako univerzální, otec ve své promluvě nevyjadřuje pouze to, že chce, aby jeho dítě pozměnilo své chování dle této normy, ale také to, že věří, že by se takto měli chovat všichni (v daném kontextu),

přičemž v této skupině se logicky nachází i on sám. Ve vyslovení svého etického soudu se tedy i zavazuje k tomu, že se danou etickou normou řídí, či alespoň snaží řídit. Komunikativní funkce etických soudů je tedy trojí – informovat posluchače o etické skutečnosti, pozměnit posluchačovo jednání na základě této skutečnosti a zavázat mluvčího k dodržování etické normy i ve stejném kontextu.

Narozdíl od etických tvrzení, která vyjadřují přesvědčení o tom, že je nějaká etická norma platná v rámci určitého systému nebo konvenčně přijímána, zde mluvčí vyjadřuje přímo své přesvědčení o absolutní platnosti toho, co říká. Tím chci říci, že věří tomu, že by se daná etická norma měla dodržovat. Pokud by se tedy podle mluvčího jakýkoli posluchač ocitl v kontextu C, měl by se dle něj řídit pravidlem X. Proti tomuto pojetí by totiž bylo možno uvést následující protipříklad. Představme si konverzaci věřícího, ovšem tolerantního, muslima a například křesťana. Muslim se vyjádří ve smyslu, že konzumace vepřového masa je hřích. Mluvčí v tomto případě věří pravosti své etické normy, ale pokud uznává právo lidí na dodržování i jiných etických systémů, pak by bylo logické předpokládat, že se nesnaží změnit posluchačovo jednání. Vyslovuje etické tvrzení, nebo etický soud? Přestože se momentálně nepokouší upravit chování svého partnera v konverzaci, zavazuje se stejně k ctění této normy, a proto se jedná o etický soud. Je ovšem na místě předpokládat, že pokud by se zmíněný křesťan měl stát muslimem, změna chování dle tohoto pravidla by se jej dotkla. Jedná se tedy o skrytý imperativ.

Přesvědčení ovšem není jediným psychickým stavem, který se skrývá za etickými soudy. Pokud je komunikativní funkcí změnit chování posluchače, musí být tímto dalším mentálním stavem právě takový stav, který v mysli reprezentuje stav věcí ve světě, který by byl pro mluvčího *žádoucí*. Tímto stavem je *přání*. Zároveň se však mluvčí i k něčemu zavazuje a psychickým stavem, který se pojí se zamýšlenými budoucími akty mluvčího, je *záměr*.

Co se týče propozičního obsahu, je omezení dosti velké. Zaprvé jej musíme omezit takovým způsobem, aby se pronášené soudy vztahovaly pouze k již existujícím normám. Toto je z toho důvodu, že opak by znamenal to, že se etická norma vytváří, což by konkrétní promluvu řadilo do kategorie etických deklarácí. Dále pak je třeba, aby tato etická norma (či celý systém, ke kterému náleží) nebyla „vyhaslá“, aby byla v platnosti. Je totiž velmi nepravděpodobné, že by posluchač opravdu bral promluvu, která je založena na tradičním modelu morálky starého Egypta, za vážně myšlený etický soud. Pravděpodobnější je, že by si myslel, že mluvčí jej pouze informuje – tedy že provádí etické tvrzení. Je samozřejmé, že může existovat mluvčí, který se

tímto dnes už zapomenutým morálním kodexem řídí, ale v takovém případě je asi zvyklý na to, že musí naprosto explicitně specifikovat posluchači o co mu vlastně jde. To je způsobeno prostředím a situací, ve které se mluvčí a posluchač nacházejí. Tento problém nastává, když se daná etická norma velmi odlišuje od jejich sdílené báze (*pozadí*¹⁴) - od souboru předpokladů, na jejichž základě interpretují promluvy a volí způsoby jednání (Searle, 1983). Jinak se etický soud může vztahovat k minulému, současnému i budoucímu aktu posluchače, ke konkrétní etické normě i k celkovému hodnocení jedince, skupiny jedinců, či třeba i instituce z morálního hlediska.

Z vlastností, které jsou uvedeny výše, můžeme nyní vyvodit, jakého typu jsou etické soudy. Pokud se nejdříve podíváme na skutečnost, že mohou být pravdivé a nepravdivé, je zřejmé, že se musí, stejně jako u etických tvrzení, jednat o *reprezentující mluvní akty*. Jsou ale všechny etické soudy tvrzeními? Vždyť soud můžeme provést například i za pomoci rozkazovacího způsobu slovesa, což samozřejmě nemůže být hodnoceno z hlediska pravdivosti. Některé jsou tedy reprezentujícími akty, ale nemůžeme to tvrdit o všech etických soudech. Etické soudy musí být i jiným typem, protože jejich vlastnosti, zejména vyjádřený psychický stav, neodpovídají pouze reprezentujícímu druhu promluv. Přání odpovídá v Searlově klasifikaci direktivnímu typu mluvních aktů a záměr zavazujícímu. Pokud je ale možné jednou větou, která má stejný větný význam jako etické tvrzení, vyjádřit ne jeden, ne dva, ale přímo tři psychické stavy, neznamená to, že je promluva nejednoznačná, či mnohoznačná? Jak může jedna promluva být zároveň třemi naprosto odlišnými mluvními akty s různými podmínkami úspěšného vykonání?

Problém s tímto zjištěním je ten, že mluvní akty by měly být jednoznačné, co se týče jejich ilokuční síly i podmínek úspěšného vykonávání. Jedinou možností, jak tuto situaci vyřešit, je přiznat si, že etické soudy jsou ze své podstaty *nepřímými mluvními akty*. Znamená to tedy, že mají několik významů, že věta, kterou jsou prováděny, vždy znamená více, než je jí doslova řečeno (Searle, 1975/1985a). Tímto není myšleno to, že její původní význam mizí a je nahrazen jiným, jak tomu může být v případě specifických případů, jakým je například metafora.

Nyní je potřeba osvětlit, jak vlastně etické soudy fungují jako nepřímé mluvní akty. Existuje několik druhů jejich nepřímosti. První typ je větným významem totožný s etickými tvrzeními; k tomuto významu přistupuje dvojí nepřímý význam promluvy – jeden zavazující a jeden direktivní. Od toho je třeba odlišit etický soud,

¹⁴Anglický originál tohoto Searlova termínu je „background“

který má větnou podobu imperativu, který posluchače přímo žádá, aby se řídil etickou normou, přičemž přesvědčení o její platnosti tentokrát mluvčí nevyjadřuje přímo a samotné pronesení rozkazu předpokládá, že v ni věří. Nepřímo se zde vyjadřuje zavázání se mluvčího k tomu typu jednání, o které žádá posluchače. Poslední možností je přímý závazek mluvčího k řízení se určitou normou. Zde se opět předpokládá, že mluvčí danou normu zná a je přesvědčen o její pravdivosti. Nepřímo vyjadřuje přání, aby se takto choval i posluchač.

Aby bylo jasné, co přesně těmito typy myslím a jak se jich v běžné lidské komunikaci bez obtíží užívá, osvětlím je několika příklady. Vezměme si nejprve první typ, který vychází z etických tvrzení. Pokud například kněz v rámci svého kázání prohlásí, že lhaní je nemorální, provádí reprezentující akt. Ovšem jeho obecnost si vyvodí, že věta je míněna v tom smyslu tak, aby sami zvážili na základě této promluvy své chování. Zároveň mají plné právo předpokládat, že kněz není a nebude lhářem. Dobrým historickým příkladem pro velký počet takto předstíraných a poté nesplněných závazků jsou, pokud celou záležitost značně zjednodušíme a pomineme ostatní faktory, dějiny reformace a protireformace, kdy se ukázalo, že klerikál se sám neřídil pravidly, jejichž dodržování požadoval po laicích. Ostatně i české rčení „káže vodu a pije víno“ naráží na podstatu fungování těchto mluvních aktů. Příkladem explicitně vyjádřeného přání může být, když tento kněz přímo řekne: „Neublížíte bližnímu svému.“ Třetí typ by mohla reprezentovat tato promluva: „Nikdy neublížím bližnímu svému.“

Podívejme se nyní na strukturu významů v rámci nepřímých mluvních aktů, na to, jak se k sobě váží a jak se dochází od jednoho k druhému, popřípadě současně i k třetímu, jak tomu je v případě etických soudů. *Primárním významem* nepřímého vyjádření je nazýváno to, co mluvčí promluvou zamýšlel – tedy nepřímý význam. Každý nepřímý mluvní akt také obsahuje svůj *sekundární význam*, který ovšem není hlavním významem (Searle, 1975/1985a). Otázkou ovšem je, jak je vůbec možné, aby věta znamenala něco víc, než co jí je explicitně řečeno. Tento problém se pokusil Grice vyřešit pomocí své teorie konverzace (Grice, 1975/1985a). Zde objevil takzvaný *princip kooperace*¹⁵, který implikuje *konverzační maximy*¹⁶. Po vzoru Kanta poté pojmenoval čtyři typy těchto maxim. Celý princip jeho teorie spočívá v tom, že nepřímé vyjadřování je možné pouze tehdy, když předpokládáme určitou spolupráci aktérů v konverzaci. Dalo by se říci, že jak mluvčí, tak posluchač musí mít

¹⁵ „Cooperative Principle (CP)“

¹⁶ „Conversational maxims“

kolektivní intencionalitu (Searle, 1990). Oba se musí vědomě na konverzaci podílet a předpokládat, že tak činí i ten druhý. Grice rozlišuje čtyři typy maxim – maximy kvantity, kvality, relace a způsobu.

Sám John Searle navrhl poněkud odlišné vysvětlení nepřímých mluvních aktů v rámci své celkové teorie. Hodlám zde použít obou způsobů kombinovaně. První Searlovou úpravou obecné Griceovy teze je vymazání maxim kvality. Grice rozlišuje dvě maximy kvality: maximu pravdivosti a maximu odůvodněnosti. Searle namítá, že vzhledem k tomu, že se maximy kvality vztahují k pravdivosti tvrzení a že zde o nich existuje pravidlo, které je jakoby odděleno, zatímco předpoklad pravdivosti se vyskytuje přímo v podstatě toho, co to pro větu znamená být reprezentujícím aktem, jsou tyto maximy zbytečné.

Grice tvrdí, že nepřímý význam může být generován v zásadě dvěma způsoby. Jedním z nich je porušení jedné, nebo více maxim, popřípadě úmyslné porušení principu kooperace mluvčím. Uvádí následující příklad (Grice, 1975/1985a) – A a B plánují společnou dovolenou ve Francii a oba ví, že A by chtěl navštívit svého přítele C, který žije ve Francii, ale pouze pokud by to neznamenal výrazné prodloužení cesty. A se tedy ptá: „Kde žije C?“, načež B odpoví: „Někde na jihu Francie.“ Tím, že zde B porušil maximu kvantity (podává nedostatečné množství informací), naznačuje (implikuje), že by to znamenalo zdlouhavé cestování. Druhý způsob se uplatňuje právě u etických soudů. Jedná se zde o vyvození primárního významu celé promluvy z konvenčního významu použitých slov. Příklad tohoto způsobu může být tento: „Přestože je filosofem, je celkem zábavný.“ V této větě spojka přestože indikuje fakt, že mám za to, že filosofové většinou bývají nudní (Kořátko, 2006).

Právě tak funguje vytváření nepřímého významu u etických soudů. Je totiž konvenčně uznáváno, že to, co je dobré, by člověk měl dělat, zatímco toho, co je špatné, by se měl vystríhat. Taková je koncepce v běžném vnímání etiky. Jak už bylo zmíněno, slova, která nám ukazují, že se jedná o etický diskurz, mají ve svém významu jistou univerzálnost, díky které mohou generovat tyto nepřímé významy. Snadno můžeme zjistit, zdali se opravdu jedná o nepřímý mluvní akt. Pokud je možno zrušit implikaturu na straně mluvčího, například tím, že se explicitně vyjádří v tom smyslu, že nechce, aby se posluchač normou řídil, tak můžeme říci, že se jedná o nepřímý akt (Searle, 1975/1985a).

Dle Searlovy klasifikace nepřímých mluvních aktů by ty etické spadaly do kategorie vyjádření důvodu k akci. Searle provedl analýzu nepřímých aktů tak, že je roztřídil do jednotlivých skupin podle jednotlivých podmínek úspěšného vykonání

příslušného typu mluvního aktu, který je primárním významem. Můžeme tedy někoho požádat o to, aby nám podal sůl u večeře, když se jej zeptáme, zdali je schopen ji podat. Zde se jedná o typ nepřímého mluvního aktu, který je založen na otázce, zdali přípravná podmínka direktivního aktu platí. Ovšem kromě navázání primárního významu na jednotlivé podmínky existuje dle Searla i možnost vyjádřit nepřímý význam za pomoci tvrzení o důvodech k jednání (Searle, 1975/1985a). Do této kategorie spadají i etické soudy, protože morálka a etika není ničím jiným než důvodem k určitému chování.

Pokud je tedy kombinován přístup Searlův a Griceův, lze dojít k závěru, že vzhledem k tomu, že se konverzace stále řídí Griceovými maximami (přestože se jedná pouze o důvody k jednání), bylo by proti maximě kvantity explicitně dodávat, že mluvčí chce, aby se posluchač řídil vyjádřenou etickou normou (stejně tak nemusí dodávat, že se k ní zavazuje). Mluvčí zde tedy hlavně naráží na maximy kvantity a relace, neboť by bylo nadbytečné něco explicitně dodávat a naopak zbytečné (v určitém kontextu), kdyby promluvu nemínil direktivně a komisivně¹⁷. Proto zde nyní mohu uvést původní Griceovo vysvětlení posluchačova postupu v pochopení nepřímého významu (Grice, 1975/1985a).

1. M řekl, že p.
2. Nemám důvod předpokládat, že M nedodržuje konverzační maximy.
3. Může je dodržovat jen tehdy, pokud je přesvědčen, že q.
4. M ví (a ví, že já vím, že on ví), že je mi zřejmý 3. bod.
5. M neudělal nic, aby mi zabránil věřit, že q.
6. M tedy zřejmě chce, abych věřil, že q (resp. chce mi alespoň umožnit dojít k tomuto přesvědčení).
7. Tedy: M mi naznačil, že q.

V některých případech lze mluvit ještě o dalším nepřímém aktu, který může mluvčí svým etickým soudem naznačovat. Posuďme případ, ve kterém známá a finančně zabezpečená celebrita veřejně prohlásí, že je správně, aby lidé dávali peníze na charitu. Není na místě si myslet, že může existovat kontext, ve kterém takto

¹⁷V zavazujícím způsobu

implikuje něco o svém vlastním předchozím jednání? Tedy to že sama už nějakou dobu část svého majetku potřebným odevzdává? V takovém případě by se do skupiny nepřímých mluvních aktů připojil ještě jeden zástupce reprezentujícího typu. Vzhledem k tomu, že se nejedná o vlastnost, která by byla vlastní všem etickým soudům nebo alespoň většině z nich, nebudu zde uvádět podmínky jeho úspěšného vykonání. Je to také z toho důvodu, že se jedná o obyčejné tvrzení, jehož podmínky jsou v podstatě totožné s etickým tvrzením.

Předchozí výklad lze shrnout takto: etické soudy mají charakteristiky mnoha typů mluvních aktů (Searle, 1975), což je způsobeno tím, že jsou nepřímými mluvními akty. Jejich jednotlivé části jsou reprezentující, direktivní a zavazující. Jak se dochází od sekundárního k primárnímu významu promluvy, vysvětluje Griceova teorie implikatur.

3.2.1 Podmínky úspěšného vykonání etických soudů

Reprezentující část: Podmínky úspěšného vykonání u nepřímého aktu etického soudu, který má jakožto svůj sekundární význam etické tvrzení, vypadají následovně. Podmínky primárního významu jsou téměř stejné jako u etických tvrzení, pouze se částečně mění 6. podmínka:

6. Vyjádřením q sděluje M své přesvědčení o pravdivosti q .

Ad 6. Pravdivostí se v tomto případě nemíní správnost etické normy v rámci určitého systému, nebo to, že je tak konvenčně přijímána (i když i toto může být pravdivé), ale to, že mluvčí M opravdu osobně věří platnosti etické normy, která je vyjádřena v q .

Vzhledem k tomu, že etický soud většinou obsahuje ještě další dva mluvní akty, je nutno uvést i jejich podmínky úspěšného vykonání. Není důležité, který z nich je primárním významem, stejně tak jako jejich podmínky nemění fakt, že primárním významem je etické tvrzení. Jako první uvedu tyto podmínky pro direktivní část etického soudu. Protože 1., 8. a 9. podmínky jsou stejné pro všechny typy mluvních aktů, nebudu je zde nadále uvádět.

Direktivní část: Jestliže mluvčí M užívá věty V v přítomnosti posluchače P , pak užitím V upřímně a nedefektně provádí mluvní akt požadavku aktu A na P tehdy a jen tehdy, když:

1. M užitím V vyjadřuje propozici q, v níž specifikuje P-ův budoucí akt A.
2. q je propozicí, která se vztahuje k etické normě N.
3. P je schopen provést A. M je přesvědčen o tom, že je to pravda.
4. Ani M, ani P není zřejmé, že by P udělal A, kdyby M nevyslovil V.
5. M chce po P, aby udělal A.
6. Tento mluvní akt se bere jako pokus přimět P k vykonání A.

Ad 1. Je zřejmé, že mluvčí nemůže po posluchači žádat jednání, které by měl vykonat v minulosti. Toto ovšem neznamená, že větný význam (v tomto případě sekundární význam) může být „zasazen do minulosti“. Je běžné, že etické soudy provádí mluvčí kritizováním minulého jednání posluchače (nebo svého jednání, či jednání třetí osoby). Mluvčí ovšem musí svým imperativem mířit do budoucnosti. Tato podmínka je společně s 2. podmínkou propozičního obsahu.

Ad 3. Bylo by na místě považovat za defektní takový mluvní akt, ve kterém by mluvčí žádal po posluchači jednání, kterého by naprosto zřejmě nebyl schopen. Je sice pravda, že v rámci etiky je tato podmínka poněkud oslabena oproti běžným direktivám, ale stejně je nutno ji uvést. Je to z toho důvodu, že etické normy mají většinou kvalitativní a nikoli kvantitativní charakter. Tím myslím to, že jsou většinou konstruovány tak, že jejich dodržování není podmíněno schopnostmi posluchače. Ale stejně mám za to, že i zde je tato podmínka nutná. Představme si případy, ve kterých posluchač nemá plnou kontrolu nad svým jednáním – je například kleptománem. Nebyl by pak etický soud mířený na jeho krádeže defektním vzhledem k tomu, že posluchač není schopen dostát těmto normám, i kdyby chtěl?

Ad 4. Tato podmínka vychází z Griceových maxim konverzace. Pokud by bylo všem zřejmé, že posluchač se danou normou vědomě řídí, byla by tato promluva zbytečná. Toto ovšem neznamená, že by některé věty, které mají jako sekundární význam etické tvrzení a u nichž tato podmínka není splněna, byly defektní. Mluvčí je totiž může pronášet pouze s úmyslem provést zavazující akt.

Ad 5. Bylo by absurdní, kdyby někdo považoval direktivní mluvní akt, jehož podstatou je právě změna reality skrz změnu chování posluchače, za nedefektní, kdyby tato podmínka nebyla splněna. U direktiv je toto podmínkou upřímnosti.

Ad 6. Zde je vyjádřena podstatná podmínka direktivního mluvního aktu.

Zavazující část: Jestliže mluvčí M užívá věty V v přítomnosti posluchače P, pak užitím V upřímně a nedefektně provádí mluvní akt závazku vůči P, že provede akt A, tehdy a jen tehdy, když:

1. Vyslovením V mluvčí M vyjadřuje propozici q.
2. q specifikuje budoucí akt mluvního M a vztahuje se k etické normě N.
3. M je schopen provést A.
4. P má být díky V zřejmé, že M by udělal A, i kdyby M neřekl V.
5. M zamýšlí udělat A.
6. Tento mluvní akt se bere jako vytvoření závazku od M vůči P vykonat A.

Ad 4. Oproti zavazujícímu aktu slibu, z jehož podmínek úspěšného splnění vycházím (Searle, 1964), je tato podmínka právě opačná. V původní verzi se vyskytuje podmínka, že není zřejmé, že by mluvčí daný akt nevykonal. Jaký by totiž mělo smysl slibovat, kdyby mluvčí danou věc udělal naprosto nezávisle na tom, že ji slíbil udělat? Mohu říci například: „Slibuji ti, že budu dýchat dalších pět minut.“ Ale je zřejmé, že tento slib je poněkud defektní. V případě etických soudů je tomu ale jinak. Je to dáno opět univerzálností etických norem. Posluchač má právo předpokládat, že pokud se mluvčí vztahuje k dané normě a věří jí, tak ji dodržuje a bude dodržovat bez ohledu na to, zdali o ní někomu říká, či ne.

3.3 Etické deklarace

Případ etických deklarací se v mnohém liší od předchozích dvou kategorií. Je také důležité si uvědomit, že bez tohoto typu etických promluv by ty další dvě vůbec nemohly existovat. Je to z toho důvodu, že etické deklarace jsou zdrojem etických norem.

Tímto není myšlen nějaký důvod, či prapůvod samotného faktu, že etické normy jako lidé máme a že se jimi řídíme, ale spíše je zde řečeno, že etické deklarace jsou takový typ promluv, díky kterému teoreticky může vzniknout jakákoliv etická norma. Je samozřejmě možné, že některé etické normy jsou nám dány jaksi *a priori*, ať už by se mělo jednat o původ nadpozemský, nebo evoluční. Toto je ovšem debata o obsahu etických norem a důvodu, proč tuto věc vůbec máme; není o způsobu, jakým mohou vznikat nové a zanikat staré morální zásady.

Představme si následující situaci, na které budu ilustrovat způsob, jakým se etické deklarace pronášejí. Pouliční skupinka mladých delikventů A, která se běžně sdružuje a tráví svůj čas mnoha nonkonformními aktivitami, má svého vůdce X. Tato skupinka soupeří s dalším podobným sdružením mladých lidí B, které za svého velitele považuje Y. V jednu chvíli se X rozhodne, že je potřeba stmelit vlastní skupinu, a proto vyhlásí, že ten, kdo veřejně pozdraví člena skupiny B, má být považován za nečestného člověka. Prohlásí, že zdravit své nepřátele je špatné. Předpokládejme, že toto pravidlo dříve u těchto lidí vůbec nepřipadalo v úvahu.

Ve výše uvedeném příkladě probíhá etická deklarace. Mluvčí A zajisté nepopisuje žádný stav věcí, protože se předpokládá, že žádné takové pravidlo ještě neexistovalo. Zároveň však jeho promluva vypadá jako reprezentující akt. Není například promluva „jednání je odročeno“ velmi podobná s naším příkladem? Zde také není jednání odročeno do té doby, než někdo řekne, že je odročeno. Pokud se podíváme na komunikativní funkci této věty, zjistíme, že tím, že se určitý fakt reprezentuje jako existující, vzniká. Důvod, proč jsem nazval tento typ promluv etickými deklaracemi, je ten, že spadají do Searlovy kategorie deklarativních mluvních aktů. Lidé se snaží svými promluvami měnit realitu, avšak jsou to deklarace, které ji mění nejspíše nejefektivněji, či by možná bylo lepší říci – mění ji naprosto odlišným způsobem od všech ostatních typů mluvních aktů. Vytvářejí totiž takzvané *institucionální fakty* (Searle, 1995). Rozdíl mezi hrubými fakty¹⁸ a těmi institucionálními je dle Searla v tom, že ty obvyčejné jsou nezávislé na jazyku, zatímco ty druhé by bez něj nemohly vůbec existovat.

Dobrym příkladem hrubého faktu je například věta „Slunce je vzdáleno 150 milionů kilometrů od Země“. Tato skutečnost dle Searla může existovat i bez jazyka. Tím není myšleno, že bychom byli schopni si tuto informaci myslet bez jazyka, ale spíše skutečnost, že i kdyby žádný jazyk nebyl, vzdálenost mezi Sluncem a Zemí by

¹⁸ „brute facts“

byla pořád 150 milionů kilometrů. Oproti tomu fakt „Miloš Zeman je prezidentem České republiky“ bez jazyka existovat nemůže. Být prezidentem totiž není založeno na nějakém fyzickém předpokladu, který člověka činí nějakým ústavním činitelem (zatímco například jeho genetická výbava je předpokladem toho, že je člověkem), ale na základě toho, že jej lidé za prezidenta *považují*.

Etické normy tedy nejsou žádným (alespoň pokud víme) obyčejným faktem o světě, ale jsou faktem institucionálním. Z tohoto důvodu mohou být také etická tvrzení a etické soudy pravdivé, či nepravdivé. Buď odpovídají danému institucionálnímu faktu, nebo ne.

Ve výše zmíněném příkladu onu deklaraci provádí mluvčí X, vůdce skupiny A. Ale co kdyby stejnou promluvu pronesl ke stejnému publiku mluvčí Y, vůdce nepřátelské skupiny? Je jisté, že by se svojí deklarací neuspěl. Hovoří snad hůř česky? Ne, je to z toho důvodu, že nemá k tomuto jednání dostatečnou autoritu. Zde se objevuje speciální vlastnost deklarativních mluvních aktů – k jejich úspěšnému provedení je zapotřebí nějaké *mimojazykové instituce* (Searle, 1975). Tím je myšleno to, že mluvčí musí být ve specifické situaci a pozici, aby jeho promluva byla úspěšná. Pokud uklízečka v budově Parlamentu ČR přijde během schůze k řečnickému pultu a prohlásí: „Tímto vyhlašuji válku Slovensku,“ není pochyb, že její mluvní akt je defektní.

Další zvláštností deklarativních aktů je to, že, až malou skupinu reprezentujících deklarací, nemají podmínku upřímnosti (Searle, 1975). Pokud v našem příkladě mluvčí X vytvoří novou etickou normu, není důležité, jestli je upřímný, nebo není. V deklaracích není možno lhát, protože neexistuje stav věcí, s nímž by se obsah deklarace mohl porovnávat. Tento stav věcí je teprv vytvořen. Toto samozřejmě platí i pro etické deklarace. Ovšem i zde se může vyskytnout nepřímý význam etického soudu. Je logické, že někdo vytváří nová pravidla s tím, že chce, aby se jimi jeho posluchači řídili. Opět se zde lze setkat s rozdělením nepřímosti do direktivního i zavazujícího směru.

3.3.1 Podmínky úspěšného vykonání etické deklarace

Jestliže mluvčí M užívá věty V v přítomnosti posluchače P, pak užitím V upřímně a nedefektně provádí mluvní akt etické deklarace, že q tehdy a jen tehdy, když¹⁹:

1. M vyjadřuje užitím V propozici q.

¹⁹Všeobecné podmínky mluvních aktů jsou opět vynechány.

2. q specifikuje etickou normu.
3. M je v takové mimojazykové institucionální pozici, že může V nedefektně pronést.
4. Tento mluvní akt se bere jako vytvoření institucionálního faktu.

4 Závěr

Nyní přikročím ke zhodnocení a možným implikacím provedené analýzy. Bylo jednoznačně ukázáno, že přestože nemůžeme etické promluvy hodnotit z hlediska jejich absolutní pravdivosti, mohou být pravdivé, či nepravdivé. Není zřejmé, zdali můžeme etické promluvy hodnotit z hlediska jejich absolutní platnosti, ale jejich pravdivost lze hodnotit zkoumáním jak ta, či ona etická norma nebo soud zapadají do jednotlivých systémů etického myšlení.

Bylo ukázáno, že etické promluvy nejsou ani zdaleka jednolité, co se týče ilokuční síly a že jsou zajímavou kombinací různých druhů mluvních aktů. Některé etické promluvy pouze skutečnost reprezentují, zatímco jiné požadují po posluchači nebo mluvčím určité chování. Vyslovil jsem názor, že etické soudy jsou nepřímými mluvnými akty, které nemají pouze jeden nepřímý význam, ale jejich nepřímá ilokuce je dokonce dvojitá. Etické soudy jsou tedy jaksi dvousečné, protože kromě změny chování posluchače zavazují ke stejnému jednání i mluvčího.

Tato práce tímto v zásadě posiluje pozici univerzálního preskriptivismu tím, že ukazuje, jak přesně se v jazyce může dosáhnout *univerzalizovaných imperativů*, které tento názor postuluje. Zároveň tato práce, dle mého názoru, ukazuje těžkost emotivistické pozice, neboť je díky ní zřejmé, že emotivistická redukce (Ayer, 1936/1971) je přílišným zjednodušením a zcela zanedbává způsob, jakým etika opravdu v lidském jazyce funguje. Je to umožněno použitím teorie nepřímých mluvních aktů, která je klíčová k pochopení většiny běžné mluvy. I kdyby se ukázalo, že etické promluvy jsou pouze vyjadřováním emocí, které se vztahují k danému tématu, je stále možno udržet teorii univerzálního preskriptivismu za použití nepřímé ilokuce.

Zároveň je také nutno zmínit, že práce napadá určité aspekty univerzálního preskriptivismu. Zejména dogma, že etické promluvy nerepresentují fakty ve světě. Toto je ovšem vyvráceno existencí skupiny etických tvrzení a etických soudů, jejichž doslovný význam je reprezentujícím mluvním aktem. Koncepce, která tvrdí, že etické normy nejsou fakty, vychází, podle mého názoru, z neporozumění toho, co všechno může být faktem. Stejně jako u etických norem bychom mohli být skeptičtí ohledně toho, zdali je faktem to, že Miloš Zeman je prezidentem České republiky. Existuje totiž jakýkoli fakt o tělesné stavbě Miloše Zemana, který mohl verifikovat tvrzení, že je prezidentem? Mohli bychom argumentovat tím, že představíme-li si nezávislého pozorovatele a odmyslíme-li si veškerý jazyk, můžeme například říci, že

je prezidentem, protože bydlí na Pražském hradě. Toto je ovšem špatný argument, protože Miloš Zeman není prezidentem, protože má adresu na Hradčanech, ale tuto rezidenci obývá právě kvůli tomu, že je prezidentem. Tento fakt je kvalitativně podobný faktu „vraždit je špatné“. Jak si správně povšiml John Searle ve své teorii sociální ontologie, tyto fakty vznikají pouze na základě toho, že si o nich myslíme, že jsou fakty. Dovoluji si odkázat čtenáře na Searlovu práci na toto téma²⁰. Zkráceně lze však říci, že etické normy jsou fakty, protože je kolektivně uznáváme jako fakty.

Poukázáním na způsob, jakým etické normy mohou ve společnosti vznikat a zanikat, a osvětlením jejich používání jsem se pokusil zdůraznit fakt, že velká část etiky je zejména lidskou aktivitou a že by se k ní i takto mělo přistupovat. Nejdříve bychom měli pečlivě analyzovat to, co termíny, jakými jsou etika, morálka a podobně, přesně míníme a jak se naše filosofické pojetí liší od běžného významu těchto slov. Dále pak je nutno podat vysvětlení mechanismu, jakým se s etikou v jazyce operuje, o což jsem se částečně pokusil v této práci. Teprve, až budeme spokojeni s výsledky těchto, v zásadě metaetických, zkoumání, budeme mít „oprávnění“ konstruovat pravou, normativní, etiku.

Další směr uvažování, který by mohl navázat na analýzu provedenou v této práci, by se za pomoci Searlovy teorie sociální ontologie mohl ubírat skrz etické deklarace k přesnému prozkoumání způsobu, jakým je ve společnosti možné, že etické normy jsou měněny. Vystává zde totiž nemalý filosofický problém, který by se dal formulovat následovně – jak je ve společnosti možná změna etických norem, když ze samotné podstaty etických norem vyplývá, že by měly být absolutně platné, věčné a neměnné, protože mají mít co dočinění s lidskou podstatou, o které si myslíme, že se výrazně nemění?

²⁰The Construction of Social Reality (1995), Making the Social World (2009)

5 Literatura

- AUSTIN, John Longshaw. *How to do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford: Clarendon Press, 1962. ISBN 0-674-41152-8.
- AUSTIN, John Longshaw. *The Philosophy of Language*. Aloysius P. Martinich. New York, Oxford: Oxford University Press, 1985. ISBN 0-19-503553-4. Performative Utterances, 115-124p.
- AYER, Alfred J. *Language, Truth and Logic*. Penguin Books: 1971. 208p. ISBN 0-14-021200-0.
- GRICE, Herbert Paul. *The Philosophy of Language*. Aloysius P. Martinich. New York, Oxford: Oxford University Press, 1985. ISBN 0-19-503553-4. Logic and Conversation, 159-170p.
- GRICE, Herbert Paul. *The Philosophy of Language*. Aloysius P. Martinich. New York, Oxford: Oxford University Press, 1985. ISBN 0-19-503553-4. Utterer's Meaning and Intentions, 84-100p.
- KOŤÁTKO, Petr. *Interpretace a subjektivita*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2006. 512s. ISBN 80-7007-233-4.
- SEARLE, John Rogers. *Philosophy 133, 001 – Fall 2010 (Lecture 24)*, URL: <http://webcast.berkeley.edu/series.html#c,d,Philosophy> [citováno 11. března 2014] URL: <http://youtu.be/5nvXGSeS1z8> [citováno 11. března 2014].
- SEARLE, John Rogers. *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. 1st printing. London: Cambridge University Press, 1983. 292p. ISBN 0521273021.
- SEARLE, John Rogers. *Intentions in Communication*. 2nd printing. P. Cohen, J. Morgan, M. E. Pollack. Cambridge, Mass.: MIT Press, Bradford Books, 1990. ISBN: 9780262517041 . Collective Intentions and Actions, 401-416p.
- SEARLE, John Rogers. *Language, Mind and Knowledge*. Vol. VII. Keith Gunderson. Minneapolis: University of Minnesota Press: 1975. ISBN 978-0-8166-5779-7. A Taxonomy of Illocutionary acts, 344-369p.
- SEARLE, John Rogers. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. 1st printing. London: Cambridge University Press, 1969. 208p. ISBN 521 071844.
- SEARLE, John Rogers. *The Philosophy of Language*. Aloysius P. Martinich. New York, Oxford: Oxford University Press, 1985. ISBN 0-19-503553-4. Indirect Speech Acts, 171-185p.

SEARLE, John Rogers. *The Philosophy of Language*. Aloysius P. Martinich. New York, Oxford: Oxford University Press, 1985. ISBN 0-19-503553-4. What Is a Speech Act?, 125-135p.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Filosofická zkoumání*. Přeložil Jiří Pechar. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. 296s. ISBN 80-7007-103-6.